

JOHN LOCKE
ve
SOSYAL MUKAVELESİNİN ÖZELLİĞİ

Asistan. Esin ÖRÜCÜ

Giriş :

1632 yılında İngiltere'nin Somerset'te Wrington kasabasında doğan John Locke, Hobbes ve Hooker gibi Batı İngilterelidir. Ailesi orta sınıftandır. Dini öğrenimi Puritan, siyasî sempatisi parlamentodan yanadır. Avukat olan babası da bu gaye ile iç harpte savaşmıştı. Locke altı sene parlamento taraftarı Westminster kolejinde okuduktan sonra Oxford'a girdi. Orada din, felsefe, bilim ve politika ile ilgilendi. Aldığı eğitime tenkitçi idi. Descartes'ın fikirleri ile ilgileniyordu. Üniverstede lektör oldu. Daha sonra tıp doktoru ünvanını da aldı (1). İbranice ve Arapça da öğrendi. Yeni ampirik metodla enterese oldu, değerli arkadaşlıklar kazandı (2).

1665 - 1666 da Sir Walter Vane'in sekreteri olarak Avrupa'ya gitti. Shaftesbury Earl'ü ve Whig'li olan Anthony Ashley Cooper ile tanıştı. Bu Locke'un hayatında bir dönüm noktası sayılabilir. Onun hem aile doktoru hem de çocuklarının hocası olunca Devlet Kurumlarını yakından görmek, politika dünyasını tanımak fırsatını buldu. 1670 yılına kadar birçok pratik meselelerle ilgilenip notlar

(1) Locke, J. The Second Treatise of Government. (intr. by. Pardon, T. P.) N.Y. 1952 s. 7.

(2) Locke, J. The Second Treatise of Government. (intr. by Gough, J. W.) 1956 s. 9.

Ebenstein, W. — Great Political Thinkers, 1958 s. 364-365. Hayatı için ayrıca Bk.

Akın, İ. — Devlet Doktrinleri, İst. 1962 s. 127-128.

Abadan, Y. — Devlet Felsefesi, Ankara 1959 s. 305-310.

Barker, E. — Social Contract — Locke, Hume, Rousseau, London 1960 s. 16-23.

toplamış, metafizik, teoloji ve müstemleke konuları üzerinde çalışmıştır.

Burada Locke'un genel felsefesine bir göz atarsak şunu görürüz; Locke'a göre âlemle fert arası devamlı bir çatışma münasebeti vardır. Tabiatın insan üzerindeki etkisi bilgi nazariyesinin; insanın tabiat üzerindeki etkisi ise siyaset teorisinin esasını teşkil eder. Tabii ve sosyal çevresinin mahsülü olan insanın bütün varlığı, dış âlemi idrak şekline bağlıdır. Gözlem ve deneylere bağlı olan bu idrak müspet ilimlerin temelidir. İnsan hareketlerini, fizik âlemdeki vasıtasız şahsi tecrübelerine göre ayarlamaktadır. Böylece Locke'un sensationalist (3) ve empiricist (4) olduğunu görüyoruz. Hakiki bilim felsefe yolu iledir. Bilgi nazariyesinde de evvelâ kendi yeteneklerimizi ve anlayışımızı incelememiz gerekir. Locke bunu «An Essay Concerning Human Understanding» adlı eserinde yapar. Hangi bilginin hakiki olduğunu ve bilginin sınırlarını anlamak için fikirlerimizin kaynağını araştırmamız gerekir (5). Yavuz Abadan'a göre Locke'un empirisizm üzerine kurduğu bu bilgi nazariyesi ile siyaset teorisi arasında bir çelişme ve anomali meydana gelmektedir. İnsanda doğuştan ahlâk yoktur. Ancak ahlâki idrak vasıtalı bir tecrübeye dayandığı için insanın moral görüşleri son derece sübjektiftir. Çünkü ahlâki şuurun iki idrak vasıtasından biri haz diğeri de elemidir. Şu halde insan şuuru hazzı tatma ile izdirabı önleme arasında bocalamaktadır. Saadet ve bahtsızlık bu bocalamanın sonucuna bağlıdır (6). Locke bilgi teorisini deneyciliğe dayandırmasına rağmen siyaset anlayışını doğuştan var olan haklara dayandırır. Bu görüş ile genel felsefesi arası bir çelişme var denebilirse de, Pufendorf'un fikirlerinden faydalanarak insanda tabii hakların bulunduğu da akıl ve mantık tecrübelerinden çıkarılabileceğini söyleyebiliriz. İlhan Akın, Locke'un böyle bir düşünce oyununa başvurması insanın hürriyetini sağlayacak bir düzen kurması için, yani haklarının bazılarını topluma aktarırken, bazılarını da elden bırakmaması için başka çıkar yol görememesinden ileri geliyor, demektedir (7).

(3) Durant, W. — *Outlines of Philosophy*, London 1962 s. 308.

(4) Thilly, F. — *A History of Philosophy*, N.Y. 1955 s. 283.

(5) Fikirlerin doğuş ve gelişmesi ve bilginin kaynak ve sınırları için Bk. Thilly, F. a.g.e. s. 334-342.

(6) Abadan, Y. — a.g.e. s. 306.

(7) Akın, İ. — a.g.e. s. 130.

Gerek felsefe gerek siyasi teorisinde saadete erişmek en önemli gayesidir.

Metafizik görüşlerinde ise vücut (madde), ruh ve Allah üçlüsünü görürüz. Allah aktif, madde pasiftir fakat insan ruhu hem aktif hem pasiftir. Tecrübenin gösterdiği gibi maddede hareket ettirmek kudreti vardır fakat ruhda değişiklik meydana getiren dış maddelere nazaran pasiftir. Aslında bütün fikirlerimiz maddelerin akıl üzerindeki aksiyonuna bağlıdır. Bu interaksiyon teorisidir (8). Locke'un teorisi dualisttir. İki madde vardır, materyal (incogitative) ve aklî (cogitative). Ayrıca ruhi bir madde daha görürüz ki bu Allahtır. Allah fikrine, varlık ve devamlılık, bilgi ve iktidar, saadet ve haz gibi tecrübelerin herbirini sonsuz derecesine kadar genişletip, bu sonsuz fikirleri birleştirmekle varıyoruz. Bu izahta ampirik ve nominalisttir (9).

Etik görüşü de genel ampirisismi içinde yukarıda da belirttiğimiz gibi egoistik bir hedonismdir. Moral kaideleri de tecrübe ile buluruz. Haz ve elem de moral öğreticisidir (10). Moral bilgi de üç şekilde ortaya çıkar. Ampiriktir, demonstratifdir, açıklanmıştır (Revealed) (11).

1675 - 1679 arası sihhati dolayısıyla Fransa'ya giden Locke İngiltere'ye dönüşünde II. Charles'ın varislerinin taht kavgaları ile karşılaşp Fransa'ya dönmüştür (12). Shaftesbury Earl'ü, II. Charles'a karşı Whiglerin safındaydı ve neticede siyasi sürgün olarak Hollanda'ya gönderildi. Locke'ta onunla Hollanda'ya geçti (1683). Burada kendini çalışmaya verip düşüncelerini geliştirdi. Bu arada 1686 da «Not tutma metodu» adlı bir yayını oldu. İlk kitabı da, demokratik düşüncenin temeli olan toleransa aittir.

1689 da Stuart'ların yenilgisi ve parlamentocuların başarısı demek olan Grange'lı William'ın karısı Mary'yi getiren heyet ile İngiltere'ye döndü. O zamana kadar kral ile teba arası bütün münasebetlerin esası ilâhi haklar ve pasif itaat fikri idi. Hattâ bu görüş aleyhindeki akımlara karşı Oxford üniversitesi (Royalist) 1683 de bir bildiri yayınladı. Bu kargaşalıkda Filmer de 1680 de Patriarc-

(8) Thilly, F. — a.g.e. s. 343.

(9) Thilly, F. — a.g.e. s. 345.

(10) Thilly, F. — a.g.e. s. 346.

(11) Thilly, F. — a.g.e. s. 348.

(12) İngiltere'deki durum için Bk. Ebenstein, W. a.g.e. s. 362-363 ve Sabine, G. — A History of Political Theory, N.Y. 1958 s. 517.

ha'yı yayınlamıştı (13). 1688 ihtilâlinin gerçekleşmesi James II. nin kilise ve devlet arası sıkı işbirliğini bozması ve kiliseyi uzaklaştırmasına dayanır. Restorasyonda kilise ile kralı birleştiren Puritan korkusu ve nefreti idi. Bill of Rights, kanunların icrasını savsaklamak ya da vazgeçmek, parlamento muvafakati olmadan vergi almak, para çıkarmak, barış zamanında ordu kurup beslemeyi krala yasakladı. Katolik olan veya Katolikle evli olan Tahta geçemeyeceği gibi hâkimler de iyi halleri süresinde işten uzaklaştırılmıyacaklardı. Siyasi ve dini alanda da ifade hürriyetinden sansür kalktı. Din ve siyasi inanışlar ayrıldı (14).

1688 kansız ihtilâlinin gayesi Kralın mı, Parlemtentonun mu üstün olduğunun tayinidir. Neticede William ve Mary parlamenter bir kanunla tahta geçtiler. Locke'un temsil ettiği fikirlerde Monarşiyi kaldırıp Commonwealth'i kurmak değil meşruti monarşiyi getirmektir (15). Böylece ilk meşruti monarşi kurulmuş oldu. 1832 parlamenter temsil reformuna kadar da böyle kaldı. 1945 reformu da (işçi sınıfına başlıca siyasi rolü veren) kökünü 1688 den alır. Muvafakat ve ittifak ile ihtilâl bağdaşmaz görünürse de, 1688, 1832, 1948 temel siyasi ve sosyal değişikliklerin bu yolla elde edebileceğini göstermiştir. 1688 de İngiliz aristokrasisi monarşinin gerekli olduğuna fakat iktidarın kendinde kalması lüzumuna inanıyorlardı. Siyasi bir kâhine ihtiyaçları vardı. John Locke'da onu buldular. Bu rasyonel liberalizmin ruhu Locke'un eserlerinde en iyi yansımasını bulur (16). Bu açıdan incelenmesi gereken eseri «Two Treaties on Government» dir. İlk kitap devletin menşeyini Ademe irca eden Robert Filmer'in patriyarkal mutlak hâkimiyet teorisini cerh etmek için yazılmıştır ve Ademin iktidarı ile İngiltere kralının iktidarı arası bir münasebet olamayacağını ortaya koyar (17).

Önemli olan ikinci kitaptır. Sabine ve ondan mülhem olarak Abadan bu kitabın Hooker'ın teklif ettiği yoldan Hobbes'un çürütülmesi olduğunu söylerler (18). Halbuki Gough'a göre, Hobbes'un

(13) Dunning, W. A. — A History of Political Theories, N.Y. 1955 7. pr. s. 336-337.

(14) Dunning, W.A. — a.g.e. s. 340.

(15) Dunning, W.A. — a.g.e. s. 342.

(16) Parkinson, C.N. — The Evolution of Political Thought, London 1958 s. 112.

(17) Gough, J. W. (intr. to the Second.....) s. 12, Akın, İ. a.g.e. s. 128, Abadan, Y. a.g.e. s. 306.

(18) Sabine, G. — a.g.e. s. 523, Abadan, Y. a.g.e. s. 307:

doktrinleri o devirde daha önem kazanmamıştı (19).

Bazılarınca Locke bu kitapta 1688 ihtilâlini meşru kılıp hükümlerliğin menşeinin toplumda olup kralda olmadığını ispatlamaktadır (20). Her ne kadar genellikle bunun 1688 ihtilâlinin ve Whig prensiplerinin müdafaası için yazıldığı kabul edilirse de (21), sırf bu sebep kabul edilemez. Tabii ki önsözünde de belirttiği gibi (ki bu, bu nevi yorumu kolaylaştırır) yayınlanma sebeplerinden biri de budur fakat Locke'un sırf bu sebeple yazmadığını bir kere birçok fikirlerinin Whig'lerden farklı olmasından anlıyoruz (22) 1667 de yazdığı ve fakat yayınlamadığı çalışmalarında siyasi teorisi belirtilmiştir. Orada hükümetinin iktidarının, sadece cemiyeti meydana getiren fertlerin fayda, korunma ve barışı için verildiğini söyler, bu gaye hükümetin ölçüsüdür. Mutlak monarşi fikrini de reddeder. İhtilâl denemeyi ilham etmiş olabilir fakat siyasî inançları 1688 den çok önce teşekkül etmiştir. Bu eser üzerinde 1679 dan beri çalıştığı P. Laslett tarafından ortaya konmuştur (23).

Başka bir fikir ise Locke'un, ihtilâlcî politikacıların fikirlerini felsefi şekle soktuğu yolundadır.

Bir başka fikir ise Denemenin felsefi bir eser olduğu ve genel problemlerle uğraştığı yolundadır (24).

Bu tefsirlerden hiçbiri tek başlarına doğru değildir. Bitirilme ve yayınlanması ihtilâlden ilham almıştır ve doğan hükümet şeklini meşru kılar fakat sadece Whig politikacılarının fikirleri değildir. Siyasi fikir klâsiklerinden biridir. Siyasi felsefesi de orijinal değildir. İhtilâli durumsal olarak ele almamış mahz aklın sonuçlarına uygun olduğunu göstermiştir (25).

Locke şiddet ve aşırılıktan nefret ederdi. Hobbes gibi cemiyetin parçalanacağı kuşkuları yoktu. Onun için istikrar önemliydi. Bu bakımdan hükümetten daha derin olan sosyal bir istikrara inanırdı. Dini inancı da kuvvetliydi. Fakat bu inanç dogmalarda basitlik ve

(19) Gough, J. W. --- Locke's Political Philosophy, Oxford 1950 s. 127.

(20) Parkinson, C. N. — a.g.e. s. 113.

(21) Okandan, R.G. — Umumi Amme Hukuku Dersleri, İst. 1959 s. 696, meselâ Parkinson a.g.e. s. 113, Akın, İ. a.g.e. s. 129, 131, Del Vecchio, G. Hukuk Felsefesi Derseri, İst. 1952, s. 98.

(22) Gough, J. W. (intr. to the Second.....) s. 7, Ebenstein, W. a.g.e. s. 366.

(23) Gough, J. W. — Locke's..... s. 120.

(24) İbid. s. 122.

(25) İbid. s. 123-124.

mantığı ve hem fikir olmayanlara toleransı tercih ediyordu. İnsanın tabiat ve yetenekleri hakkında da optimistti (26).

John Locke, Anglo Amerikan siyasi geleneğinin en temsilci düşünürüdür. İngiltere 1688 ihtilâlinin teorikisi diye isimlendirilen Locke güney ve kuzey Karolina eyaletlerinin Anayasalarını da kaleme almıştır. Locke 1776 Amerikan ihtilâli fikirlerinin de ana kaynağıdır. Bu, fikirlerinde orijinal olduğundan değil, asırların siyasi tecrübesi mahsülü olan ve özgürlük âşığı 17 ve 18. asır İngiliz ve Amerikalıların inancına uygun olan fikirlerini belirtmekte açık ve mantıklı olduğu içindir.

Locke'un siyasi felsefesi, en iyi hükümet şekli mutlak kiralıktır, kralların ilâhi hakları vardır ve insanların tabii hürriyet ve eşitlik hakları yoktur fikilerine karşıydı (27).

Buraya kadar Locke'un hayatı, genel felsefesi, bilgi nazariyesi, siyasi fikirleri ve eserlerini kısaca gördükten sonra şimdi esas konumuz olan mukaveleyi hazırlayan pre-politik fakat pre-sosyal olmayan tabii yaşama hali, tabii hukuk ve tabii hakların incelenmesine geçebiliriz.

I. Kısım

Mukaveleden önceki Sosyal Yaşama Hali

1 — Tabii Yaşama Hali.

Devrenin birçok başka denemeleri gibi Locke'un ikinci denemesi de tabii yaşama halinin bir tanımını ile başlar. Locke siyasi otoritenin kaynağını aramaya tabii yaşama haline ferdiyetçi açıdan bir bakışla girer. Tabii hal pre-politiktir, pre-sosyal değildir. Grotius'un doktrinini takip ederek tabii hukuku izah eden Locke bu kanunun tefsircisinin de akıl olduğunu söyler. Münasebetlerde eşitlik esastır. Tabii hal Locke'a göre tabii hukukun asıl elemanı olan tabii hakları

(26) Peardon, T. P. (intr. to the Second.....) s. 9.

(27) Thilly, F. a.g.e. s. 349.

(hayat, hürriyet, mülkiyet) (1) bilmek ve onlara hürmetle vasıflandırılır. Medeni cemiyetten tek farkı burada kanunları yorumlayacak ve uygulayacak müşterek bir organ bulunmamasıdır (2).

Tabii yaşama hali asıl cemiyet halidir. İnsan rasyonel bir varlık olarak akıl ve muhakeme ile hareket eder ve tabiat itibariyle sosyaldir. Tabii yaşama hali prensibinin menşei tabiattadır. Bu halde, tabiat kanunu, sulh, sükûn, hürriyet ve eşitlik vardır. Fakat bu hakları teminat altına alacak otorite yoktur. Fiiller, fertlerin tabiatlarında olan adalet ve hakkaniyet duyguları ile frenlenmiştir. Tecavüzlere karşı müdafaa ve cezalandırma hakkına herkes sahiptir. Bu hak ika edilen fiil derecesi ile mütenasiptir. Siyasî cemiyete geçiş fikrini de işte bu cezalandırma hakkında aramak lâzımdır (3).

Burada da insan yapısının tefsirine dayanılmaktadır fakat Locke'un insanı Hobbes'inkinden çok farklıdır. Sosyaldir, «Allahın insanlara verdiği müşterek kural ve ölçü olan» (4) mantıkla idare edilir. Hükümet kurulmadan da bir düzen kuracak kadar mantık, bu insanın çok bariz bir karakteristiğidir. Locke'a göre insan değişiklikten ziyade istikrar taraftarıdır. İnsan yapısının bu türlü kabulü tabii yaşama halinin savaş ve anarşi olmayacağını ispatlar. «İnsanlar mantığa uygun olarak, aralarında yargı otoritesi olan üstün bir kişi olmadan, bir arada tabiat halinde yaşamaktadırlar.» (5). Fertler hak ve sorumluluklarını tâyin eden ve pre - sosyal olmayan tabii hukuk çağında yaşamaktadırlar (6).

Bu halde fertler hür ve eşittir fakat birbirlerinin haklarına tecavüz etmezler. «Tabii yaşama halinde onu idare eden bir tabii hukuk vardır, ve bu herkesi bağlar; bu hukuk olan akıl, bütün insanlara... eşit ve bağımsız olarak hiç kimsenin diğerinin hayat, sihat, hürriyet ve mülkiyetine zarar vermeyeceğini öğretir» (7). Zira hepsi Allahın yaratıklarıdır. Tabii hukuku ihlâl eden «akıl ve nısfetten ayrı başka bir kurala göre yaşıyor demektir... ve insanlık için tehlikelidir.» Bu bakımdan herkes, «insanlığı idame genel hakkına da-

(1) Locke, J. — Second Treatise on Civil Government § 87, 123, 6.

(2) Dunning, a.g.e. s. 345-347.

(3) Okandan, a.g.e. s. 111-112.

(4) § 11.

(5) § 19.

(6) Peardon, a.g.e. s. 12.

(7) § 6.

yanarak... zarar vereni cezalandırma ve tabii hukukun icracısı olma hakkına sahiptir.» (8).

Medenî cemiyetten farkı «otoritesi olan bir müşterek hâkimin olmaması» olmakla beraber bir harp hali değildir. Fakat bir cennet te değildir. Her fert, «tabii hukukun icrası kudretine sahiptir,» ve kötü tabiat hırs ve hınç «insanları başkalarını cezalandırmakta çok ileri götürebilir ve sonuç karışıklık olabilir.» (9). Bir hükümet teşkili işte bunun çaresidir. Ayrıca fertler yalnızlık için yaratılmamıştır. Allah «mecburiyet, kolaylık ve istidat bakımından onları cemiyet haline itmektedir, ayrıca devamını sağlamak için anlayış ve lisan vermiştir.» (10). Ailede de tabii bir cemiyet vardır fakat bu bir siyasî cemiyet haline gelememektedir zira aile babası «hayat ve ölümü düzenleyen teşrii kudrete sahip değildir». «İnsanın tabii hürriyeti dünyada üstün bir kudretten azade oluşu ve insanların teşrii otoritesi veya arzusuna tâbi olmamasıdır,» fakat tabii yaşama halinde dahi «kaide olarak tabii hukuka tabidir.» Hukuk hürriyetle bağdaşmaz değildir, bilâkis onsuz olmaz zira «hukukun amacı hürriyeti yok etmek ve mâni olmak değil fakat korumak ve genişletmektir... zira hürriyet başkalarından gelecek engellemelerden ve şiddetten hür olmaktır ve hukuk olmadan bu temin edilemez.» (11).

Tabiat haline aklî bir mânâ izafe eden Locke demokratik ve liberal cereyanı temsil etmektedir. İnsan tabiati içtimai olduğundan cemiyetsiz tabiat hali olamaz. Bu halde de insan şahsi hürriyet, çalışma ve mülkiyet haklarına sahiptir. Olmayan otorite ve organizasyondur (12). Bu teminatı elde etmek için fertler bazı tabii haklarından feragat etmelidirler (13). Fertlerin tabii haklarının mahiyeti, neler olduğu ve hangilerininin bu uğurda devredileceği de incelenmelidir.

2 — Tabii Hukuk ve Haklar :

Locke'un tabii hukuku siyasî değil moral kurallardır (14). Allah

(8) § 8.

(9) § 13.

(10) § 77.

(11) § 57.

(12) Sabine, G. a.g.e. s. 526.

(13) Del Vecchio a.g.e. s. 98.

(14) Gough, J. W. — Locke's..... s. 6.

fikri olmadan ahlâk olamaz, ve ahlâk Allahın emirlerine itaattir. Onun emirleri ise rast gele değil rasyonel ve haklıdır (15). Ahlâk kuralları pozitif hukuktan daha geniştir ve tatbik edilmeseler de geçerlidirler. Ahlâk ya aklî olarak bellidir, ya ilâhi iradeden gelir ya da topluluk halinin hükümetten daha fazla insan yapısına yerleşmiş olmasına dayanır. Ahlâk hukuku yapar. Hükümetler tabiî olarak doğru olanı yürütürler (16). Politik hukuk doğru ve yanlış yaratmaz, etik vasfı yoktur. Uygulamayı temin vasıtasıdır (17).

Tabiî hukuku bilme de idraka (sence - perception) dayanır (18).

Tabiî hukuk önce bir eşitlik hukukudur. Hiçbir imtiyaz yoktur. «Tam hürriyet» halidir ve fertlere «tabiî hukuk çerçevesinde hareketlerini yönlendirmek ve mal ve şahıslarında diledikleri tasarrufları yapmak» hakkını verir. «Bütün insanlığın korunmasını» ön görür ve «herkesin eşit ve bağımsız olduğu ve hiç kimsenin diğerine hayat, hürriyet, sihhat ve mülkiyet bakımından zarar vermemesi» gerektiğini öğretir (19).

Locke sanıldığından daha sosyal ve daha az ferdiyetçi bir yorumda bulunur tabiî hukuk hakkında (20).

Hiç kimse tabiî halde «başkalarının hayat, özgürlük ve mülkiyeti üzerinde rastgele iktidar» sahibi olamaz ve bu, hükümete verilen ve onun kullanabileceği iktidarın da sınırıdır (21). Locke'un tabiî hukuku 17. asırda Protestan bir hıristiyandan beklenecek ah-lâki vazifelere eş tutulabilir. Zaten Locke'un ilham kaynağı da büyük ölçüde incildi (22). Tabiî hukuk kavramı, Locke'da kurucu vasıf taşır. İngiliz meşrutiyetini geleneksel düşünce şekillerine bağlar. Allahda menşei bulan bu objektif kural ve ölçü siyasî müesseseler ve davranışların da sınır ve ölçüsüdür. Devletin yapacağı pozitif hukuktan daha esastır, ve öncelik taşır. Muvafakat ile meydana getirilmiş haklı bir hükümete itaati sağlar.

Locke tabiî hukuku ferdiyetçi bir yöne de itmiştir. Fertlerin

(15) İbid. s. 4.

(16) Sabine, G. — a.g.e. s. 527.

(17) İbid. s. 526.

(18) Gough, J. W. — Locke's..... s. 13.

(19) İbid. s. 18, Thilly, F. a.g.e. s. 349.

(20) Buna örnek, § 128 (insan bir cemiyetin parçasıdır) § 134 (ilk ve esas tabiî kanun cemiyetin korunmasıdır) § 6 (insan geri kalanları korur).

(21) Parkinson, C. N. — a.g.e. s. 113.

(22) Gough, J. W. — Lock's..... s. 21-22.

cemiyete sorumluluğundan çok haklarından bahseder, çünkü insanlar hükümetten evvel de hür, bağımsız ve haklarından faydalanma açısından eşittir (23). Bu bakımdan temel egotistiktir. Herkes kendisini idame ettirir. Tabii halde herkes tabii hukuka uymayanları cezalandırabilir, suçsuzları korur, kendine yapılan haksızlıkları ödetir. Müeyyide sınırı suçlunun pişmanlığı ve diğerlerine mâni olmaktır (24). Her fert kendi dâvasında hâkimdir (25). Fertlerde bulunan bu yargı hakkının tatbik ve metod çeşitliliği tabii halde karışıklık ve kararsızlık doğuruyor. Bu bakımdan bilinen ve belirli bir kurala ihtiyaç var. Medenî cemiyet bunun temini için kuruluyor (26).

Locke'un tabii halinin vasıflarından biri de içinde tabii hakların bulunmasıdır. Bu haklar doğuştan değildir, tabii hukukun verdiği haklardır ve herkesin iyiliğini gözönünde bulundurur (27). Fertlerin hakları sosyal ihtiyaçlarından doğmaktadır (28). Tabii halde ferdin iki kudreti (hakkı) vardır. Bunların ilki tabii hukuk müsaadesi nisbetinde kendi ve başkalarının korunması için ne gerekiyorsa yapmak, yani varlığını sürdürmek; ikincisi ise hukukun ihlâli hallerini şahsen cezalandırmaktır. Mukavele sırasında ikinci kudretini tamamen devreden, birincisinin ise kanunlarla düzenlenmesine müsaade eder. Fakat rızası olmadan mülkiyet hakkı ellenebilir.

Locke'da tabii haklar bazan sadece mülkiyet (29) kelimesi ile ifade edilen hayat, hürriyet ve mülkiyet haklarıdır. Tabii hukuk tabii yaşama halinden önce de mevcut olduğundan haklar bu topluma da her fertle birlikte gelmiştir. Tabii haklar sadece diğer bir

(23) Peardon, T. P. — a.g.e. s. 13.

(24) Thilly, F. — a.g.e. s. 350.

(25) Ebenstein, W. — a.g.e. s. 366 da bu hukukî durumun bugünde iki halde mevcut olduğunu söylemektedir. Hukukun bütün fertlerce bilinip tatbik edildiği ilkel toplumlarda ve Milletlerarası hukukun ihlalinde bu söz konusudur.

(26) Dunning, W. A. — a.g.e. s. 348.

(27) Gough, J. W. — Locke's..... s. 27, 28 de W. Kendall'in bu fikrine iştirak etmektedir. Kendall'a göre Locke'da ferdi pasajlar istisnadır. Denemeye tabii haldeki durum ile değil siyasî iktidarın otoritarien ve kolektivist bir tarifi ile başlar. Hakların doğuştan olduğunu ise Dunning, a.g.e. s. 364 de savunmaktadır.

(28) Gough, J. W. — a.g.e. s. 26.

(29) Mülkiyete geniş ve çeşitli anlamlar tanımıştır. Meselâ § 32, 123, 173.

ferdin aynı haklara eşit derecede haklı talebini tesirli kılabilmek için sınırlanabilir (30). Locke müşterek menfaatin korunmasıyla ferdin haklarının korunmasını aynı şey saymıştır (31).

Her ferdin Allah tarafından, sosyal ve politik münasebetlerle ilgisi olmayan hayat, hürriyet ve mülkiyet gibi haklara sahip olduğu ampirik ispat dışıdır. Th. Jefferson bunların kendilerinden sosyal ve ahlâkî teoriler çıkarılabilen axiomlar olduğunu söyler. Fakat Sabine'e göre moral değerler belli bile olsalar bunların ferdi hak şeklini alacağı aslında belli değildir (32).

Bu haklar arasında ele alıp incelediği mülkiyet hakkıdır (33). Din hürriyetini savunurken tenkitçi ve toleran olan Locke mülkiyet hakkını savunurken dogmatiktir (34). Fert sadece emeğini katarak tabii semereleri mülkiyet haline getirmektedir (35). Bu hakkın sınırı başkalarının mülkiyet hakkıdır. Fert yeterinden fazlasına sahip olmamalıdır.

İnsanların kimi kötü kimi çelimsiz olmasaydı belki de bu çağ günümüze kadar gelebilirdi fakat güçlünün güçsüzü, kötünün iyiyi ezmesi ihtimali güven ve teminatın sağlanmasının objektif şartlara bağlanmasını çok lüzumlu bir hale getirmiş ve siyasal toplumun kurulması insanların kendi cezalandırma haklarını üstün bir kuvvete aktarmaları ile başlamıştır (36). Bu maksatla yapılacak mukavelenin gayesi organize hukuku kurmak, tarafsız müessese ve bilinen hukukun tabii hukuk yerini almasıdır.

(30) Sabine, G. — a.g.e. s. 528.

(31) İbid. s. 529.

(32) İbid. s. 530.

(33) Gough, J. M. — a.g.e. s. 73-92 de mülkiyet teorisini inceliyor.

(34) Sabine, G. — a.g.e. s. 531, ayrıca mülkiyet hakkının izahı için Bk. 527-528.

(35) Peardon, T. P. — a.g.e. s. 13.

(36) Akın, İ. — a.g.e. s. 134.

II. Kısım

Mukavele

1 — Karakteri ve kapsamı :

Pufendorf'un iki mukavelesi Locke'da bir mukavelede toplamıştır. Gaye iç ve dış tehlikelere karşı hayat, hürriyet ve mülkiyetin korunmasıdır. Böylece Locke'da devlet görüşünün instrumentalist olduğunu görüyoruz (1). Fert sadece kanunları icra ve kanun ihlâlini cezalandırma hakkından feragat eder. Bu hak da cemiyete devredilmektedir. Bunları temin siyasî otoritenin genişliğini sınırlar (2).

Hükümet fertlerin muvafakatlerine dayanacaktır, ancak böyle olduğu sürece fert, hürriyet, bağımsızlık ve eşitliğini muhafazaya devam eder. Locke bu muvafakati sağlamak için sosyal mukavele fikrine sığınır. Bazılarınca tarihi bir gerçek olarak Locke'un bunu kabul edip etmediği şüphelidir (3). Whig'ler mukavelenin bir tarihi gerçek olduğuna inanıyorlardı. Fakat bu Locke'un mukavelesi değil, idare edenle idare edilenler arası olan mukaveledir. Gough, Locke'un da bunu bir tarihi vakıa olarak kabul ettiğini söyler ve misallerde verdiğini işaret eder (4). Fakat gayesi tarihi kaynaklar değil, rasyonel prensiplere dayanan bir hükümeti meşru kılmaktır. Meselâ Amerika ormanlarında bir İsviçre'li ile bir kızılderili, birbirleri açısından tabii yaşama halindedirler. Müşterek bir hükümetin teb'ası olmayan ve birbirleriyle temas halinde olan herkes arasında tabii yaşama hali vardır. Dunning'e göre de mukavele fikri Locke'de hem tarihi hem mantıki bir hakikattir (5). Zira rastlanmamış şeyler muhakkak olmamış şeyler değildir ve tarihin başlangıcını bilmemekteyiz.

Locke'un tabii yaşama hali, tanınmış haklar rejimine dayanan bir siyasî cemiyet gibi görünmektedir. Fakat bu cemiyette üç bakımdan yetersizlik göze çarpıyordu; kısmî hükümler, hükümle-

(1) Ebenstein, W. — a.g.e. s. 365.

(2) Dunning, W. A. — a.g.e. s. 349.

(3) Peardon, Th. P. — a.g.e. s. 15.

(4) Gough, J. W. — Locke's..... s. 29, Gough, J. W. intr..... s. 19. § 75, 76, 112, 74, 117, 101.

(5) Dunning, W. A. — a.g.e. s. 350.

rin icrasında yetersiz kudret, eşit olaylarda meydana getirilebilecek çeşitli kararlar. Bu bakımdan üç de çare aranmıştır; kanunları tarafsız olarak uygulayacak bir kaza mercii, kaza merciinin kararlarını icra edecek bir icra organı ve kararların dayanması gereken kuralları yapacak bir teşrii organ. Bunu elde etmek için fert «cezalandırma hakkından, bunun aralarından seçileceklerce icrası ve bu icranın da cemiyetin ya da onlarca bu gaye için tâyin olunanların kabul edecekleri kurallara uygun olması için feragat eder» (6).

Bu mukavele içinde iki ayrı hareket vardır. İlki ile insanlar «bir cemiyet ya da hükümet kurmağa muvafakat ettiklerinden,... bir tek siyasî vücut meydana getirirler ve burada çoğunluğun hareket etme ve bu hareketleri ile azınlığı bağlama hakları vardır» § 95. İkincisi ile de «çoğunluk, üstün olan kudreti teşri'e vermeyi» kararlaştırır. § 132. Fakat teşriî de üstün kudret olduğu halde «cemiyetin menfaati ile sınırlıdır.» § 132 (7).

Locke'un sosyal mukavelesinin dört unsuru vardır.

a) Locke sosyal mukaveleyi tabii hürriyeti korumak için kullanmıştır. Fert sadece kanunun icra hakkını devreder. Mukavele ittifak ile meydana gelmelidir, tabii halde kalmak isteyenler kalabilmelidir. Böylece meydana gelen cemiyet hem iktidarında sınırlıdır hem de iradeye dayanmaktadır.

b) Locke bilhassa idare edenleri mukavele dışı tutmaya çalışmıştır. Anlaşma hür fertler arasındadır, idare edenlerle edilenler arasında değil. İdare edenlerin sadece cemiyetin menfaati için kullanacakları bir fiducier iktidarı vardır. Locke'un teorisi için inançlı muamele (trust) (8) kavramı mukavele kavramından daha faydalı olmuştur. Buna siyasi emanet de denilebilir (9). Mukavelevi bir münasebette her iki tarafın da hak ve mükellefiyetleri vardır. İnançlı muamelede ise haklar sadece yararlananlara aittir. Görevler ise idare edenlere (10).

(6) § 127.

(7) Barker, Sir. E. — a.g.e. s. 24-26.

(8) Fideicommissum kelimesi, Fide'se, hüsnüniyete terkedilmiş demektir. Yani inançlı muameleden iktidar doğar.

(9) Gough, J. W. — Locke's..... s. 168 de bunun bir metafor olduğunu ve siyasi ilişki ile emanetin hukuki ilişkisi arası analogiye dayandığını ve mukavelede de böyle olduğunu söyler.

(10) Peardon, Th. P. — a.g.e. s. 15.

c) Sosyal mukavele bir kere yapılabilir. İlk muvafakat ileriye de bağlar. § 14, 121. Muvafakat kuruluşta önemli rol oynar. Locke gelecek nesillerin muvafakatini de zımmî muvafakat olarak izah eder. Bu reşit olduktan sonra devletin himayesini ve faydalarını kabule devamla görülür. § 118 (11).

d) Çoğunluk idaresi. § 95, 96 (12) Kararlarda ittifak aranmaz. Sosyal mukaveleden sonra çoğunluk karar verecektir. Azınlığın bunu kabulü sosyal mukavelede mündemiçtir (13). Böylece cemiyet mukavele ile meydana gelince hükümetin yeni bir mukavele ile değil bir inançlı muamele ile (fiduciary trust) meydana geldiğini görüyoruz.

2 — Hükümetle Mukavele Arası İlişki :

Locke cemiyet ile hükümet arası farkı ilk görenlerdendir. Mukavele cemiyeti kurmaktadır. Hükümetin ise nasıl meydana geleceğini Pufendorf ikinci bir mukavele ile halletmiştir ve birçoğlarına göre Locke'da böyle yapmıştır (14). Bazıları ise Locke'da mukavele ile meydana gelen cemiyetin ilk kanunu ile bunun yapıldığını ileri sürerler. Bu izahlar yetersizdir. Siyasi cemiyetin işareti hükümettir. Orijinal, esas anlaşma ile hür fertler siyasi bir cemiyet ve bir teşrii kurarlar ve bu üst iktidardır. § 152. İktidar amme menfaati ile sınırlıdır. § 135. Teşrii kudret emanettir ve çıkarılan kanunlar uyarınca kullanılır. § 136 (15). Zira mukaveleden evvel de tabii yaşama halinde zaten sosyal cemiyet mevcuttu. Locke der ki «aralarında müşterek yerleşmiş bir kanun ve anlaşmazlıkları çözümlenmeye ve cezalandırmaya yetkili, başvurulacak bir kaza mercii olan ve tek vücut halinde birleşenler birbirlerine karşı medeni bir cemiyet içindedirler.» § 87. Böylece hükümet medenî ya da si-

(11) Ferdi muvafakatten başka birçok yerde halkın muvafakatinden bahseder. Meselâ § 104, 112, 142, 168, 175, 198, 212, 216, 227. Bazan sadece muvafakat kelimesini kullanmıştır. Meselâ § 22, 38, 50, 81, 102, 103, 105, 179.

(12) Gough, J. W. İbid. s. 63 de bunun ferdi muvafakatten bir sapış olduğunu, sebebinin İngiliz parlamenter tecrübeleriyle çoğunluk kararlarının yerleşmiş olması olduğunu söyler.

(13) Dunning, W. A. — a.g.e. s. 350.

(14) Sabine, G. — a.g.e. s. 431. Gierke de bunu sosyal mukavelenin bir çeşidi sayar. Farka işaret edenler ise Vaughan, Barker.

(15) Gough, J. W. — Locke's..... s. 143.

yasî cemiyetin gerekli bir parçasıdır ve her ikisi de aynı anda doğmaktadır. Bu üçüncü şahıs yararına bir akid gibidir.

Locke'a göre fertler arası ve fertlerle cemiyet arası münasebetler sanki aralarında bir mukavele mevcutmuş gibi yürütülür. Ayrıca idare edenlerle edilenler arası münasebet de bir inançlı akidde müteveli (trustee) ve yararlananlar (beneficiary) arasındaki gibi olmalıdır.

Trust fikri Avrupa (16) siyasî geleneğinin eski (17) bir kavramıdır (18). Fakat 17. asırda bu fikir geliştirilmiştir. Bu münasebet içinde üç taraf vardır. a) Trustor, inançlı muameleyi yaratan, b) Trustee, idare eden, müteveli, c) Beneficiary, yararlanan.

Locke'a göre ise iki taraf vardır. a) Halk, hem inançlı muameleyi yapan hem de yararlanan (19), b) Teşrii organ, müteveli. Bu muamelenin başlıca vasfı mütevellinin haklardan ziyade vazifeleri ve mükellefiyetleri olmasıdır. Bu mükellefiyetler moraldir. Muamelenin gayesi yararlananın menfaatine göre kararlaştırılır (20).

Mukavele doktrini halk ve kralı eşitleştirir. Locke ise hükümeti müteveli olarak görmekle sadece halka haklar tanır. Böylece «ilâhi hak» teorisinde yalnız kralın, «mukavele teorisinde» hem idare eden hem edilenlerin, «trust teorisinde» ise yalnız halkın hakları olduğunu görüyoruz. Locke'un hükümeti hiçbir mukaveleye taraf

(16) İbid. s. 136. Maitland 18. asırda bütün siyasi iktidarın bir emanet olduğunu söyler.

(17) İngiltere'de 1585 den itibaren.

(18) Barker, Sir. E. a.g.e. s. 28-29 e göre, trust'ın Roma Hukuku mandat'ı olduğunu ve bunun da rizai akid olduğunu ileri sürülebileceği ve böylece Locke'da iki mukavele olduğunu ileri sürmek yanlıştır. Bu İngiliz müessesesi ile Roma Hukukunun fideicommissum ya da ususfructus'u arası benzerlik olduğunu söyleyen Gough (a.g.e. s. 169) bunun mukavele fikrine verimli bir alternatif olduğunu belirtir. Burada üçüncü şahsa edilen rica hukukî bir bağ değil şeref ve dürüstlüğü ile bağlanan bir kimseye karşı olan itimada istinadan yapılır (Salvatore di Marzo, Roma Hukuku İst. 1959 s. 587) Barker'e göre burada belki trustor ile trustee arası üçüncü şahsa karşı bir akid vardır, fakat üçüncü şahısla trustee arası yoktur. Bunu siyasi teoriye uygulayınca sadece halk ile hükümeti yani iki tarafı görüyoruz.

(19) Barker, (a.g.e. s. 29) e göre Locke burada bilhassa yararlanan kavramını kabul etmektedir. Bilhassa böylece hükümetin mukavele olmadan bir mükellefiyet kabul ettiğini ve bunun sınırlarının emanet ve Allahın ve tabiatın kanunları ile çizildiğini görüyoruz. § 142.

(20) Ebenstein, W. — a.g.e. s. 366.

değildir zira hükümete hak tanınmak istenmemiştir (21). Hükümet sadece toplumun ona çizdiği gayeler için bir vasıtaadır. Hükümet devletten evvel gelen hukuku bulacaktır. Hükümet (22) «fiducier bir iktidardır ve kendilerine verilen emanete karşı hareket ettikleri zaman teşrii organı feshetmek ve değiştirmek hakkı yine de halkta kalır. Bir gayeyi gerçekleştirmek için emaneten, itimada dayanarak verilen iktidarın sınırı o gayedir, bu ihmâl edildiğinde ya da buna karşı çıkıldığında emanet kötüye kullanılmış olur ve iktidar onu verenlere döner ve onlar kendi emniyet ve güvenleri için en iyi gördükleri yere bunu yine itimat edip verirler» § 149. Emanete karşı gelindiğinde halk karar verecektir.

Locke bu durumda teşrii ile icrayı (23) ayırmıştır (24), (25) icra da teşrii'yi toplar ve dağıtır fakat bu ona bir üstünlük vermez zira yalnızca halkın emniyeti için kendisine verilmiş fiducier bir emaneti kamu yararına kullanmaktadır. § 156 (26). Bu iktidar otoritesi emanete aykırı olarak teşrii engellemek için kullanılırsa icra halkla harp haline düşer ve halk teşrii'ye gereken iktidarı kullanma yetkisi verir. § 155. İngiltere kralı gibi bir icra organında ise «çifte emanet vardır». Hem teşrii de payı vardır hem kanunların üstün icracısıdır. «Rastgele iradesini kanun yerine kullandığında ikisine de karşı gelmiş olur.» § 222 (27) (28). Bu iki çeşit siyasî emanet

(21) Barker, Sir. E. — a.g.e. s. 30 ve Ebenstein, W. — a.g.e. s: 367:

(22) § 240, 242. Devlet kelimesi hükümetten ayrı olarak sosyal mukavele ile meydana gelen siyasi vücut için kullanılmaktadır.

(23) Locke kuvvetlerin legislative, executive, ve federatif olduğunu söyler ki bu son ikisinin ayrı elerde olması şart değildir. (Barker, a.g.e. s. 27) Legislative'e üstünlük tanınmıştır. Bunun sınırları kanunun eşitlikle tatbiki, rastgele ve ezici olmaması, muvafakatsiz mülkiyete dokunulamaması ve vergi konulamaması ile teşrii gücün devredilmezliğidir. § 141. Parkinson, C. N. a.g.e. s. 114 de teşriin üstünlüğünün bir sınırının da fertlerce ona verilen kuvvetin sınırı olduğunu söyler.

(24) Gough, J. W. — Locke's..... s. 93-119 arası bunu inceliyor.

(25) Fakat kuvvetler arası muvazene fikrine dokunmamış. (Pearson, a.g.e. s. 18) (Dunning, a.g.e. s. 356-358) Değişik hükümet şekilleri arası başlıca fark iktidarın hangi elde olduğuna göre değişir. (Dunning, a.g.e. s. 355).

(26) Burada Locke'un fert yararları toplamından mı yoksa genel yarardan mı bahsettiği münakaşalı. Liberal siyasi teorinin zayıf bir yanı bu amme ve özel menfaatler aynılığına olan inançtır. (Gough, J. W. Locke's..... s. 31).

(27) Gough, J. W. Locke's..... s. 144.

(28) Krala ilk emanet fikrinin uygulanması Uzun Parlamento ile

fikri açıklanabilir. a) Kral ya da icra idare edilenlerin mütevellisidir, b) Parlamento üyeleri seçmenlerin mütevellisidir. Halk ise hem bu emaneti inançlı muamele ile verir hem de yararlanır. Hükümranlık halktadır (29).

Emanetin kötüye kullanılmasında müracaat Allahadır ve bu doğuştan bir hak olan başkaldırma hakkıdır. § 165, 167. Allaha müracaat için haklı sebep (30) olup olmadığını değerlendirme çoğunluğa kalmıştır. § 168, 209. Böylece ferdin cemiyetteki kamu yararı ile yarışabilen hakları ihlâl edilmelidir ki çoğunluğun iradesi ile başkaldırma mümkün olsun (31).

Siyasî iktidar hükümeti ortadan kaldırır ve fakat cemiyet kalkmaz (32). Zira cemiyet sosyal bir realitedir, hükümet ise sadece onun yararına vardır. Bu cemiyetle hükümet arası farklılığı kabulden doğar (33). Fakat Locke bunun devamlı dengesizlik doğurmayacağını zira insanların tabiaten muhafazakâr olduğunu söyler. Bu başkaldırmanın zaman ve şekli ise pek kesin değildir. Cemiyet siyasi bir evolution neticesi hükümet değişikliğinden tesir görmez, devamlıdır. Hem hükümet hem cemiyet fert haklarını korumak için vardır. Hükümet idare ettiği halka sorumludur. İktidarı ahlâk kuralları ve beldenin tarihinden çıkan esasî geleneklerle sınırlıdır.

Rastgele idare eden cemiyet dışı ve hukuka karşı isyankârdır. Bu tip despotlara karşı gelmekle halk hukuku korumaktadır. Bu itaat etmeme hakkı sadece kanunsuz ve haksız kuvvete karşı ve çoğunlukça kullanılmalıdır.

Cemiyetin üstün ve nihai iktidarı, ancak, teşrii organ ya da kral

olmuştur. Trust'un iki tipi hakkında Bk. Gough, J. W. Locke's..... s. 146 - 168.

(29) Fakat Locke bu terim üzerinde durmamaktadır. Bu halk hükümranlığı (Soverignty) devletin temeli olduğu halde ihtilâlin lüzumuna kadar işlemez. (Dunning, a.g.e. s. 353). Ebenstein, a.g.e. s. 415 de Soverignty kelimesini siyasi absolutism sembolü olduğu için Locke'un kullanmadığını söyler.

(30) Sabine, G. a.g.e. s. 538 Cemiyet teşri ve icra haklarını ancak haklı sebeplerle bu organların ellerinden alabilir.

(31) Kendall, kayıtsız şartsız çoğunluğun bu haklarının Locke'u Rousseau'dan daha otoritarien yaptığını söylemektedir. Bk. Gough, J. W. Locke's..... s. 40.

(32) Sabine, G. a.g.e. s. 532 de bunun iki mukavele olduğu tezini desteklemekte olduğunu söyler.

(33) Ebenstein, W. a.g.e. s. 369 — Bu Klâsik Liberalismin başlıca doktrinlerinden birisidir.

emanete aykırı hareket ettiği için değiştirileceği zaman § 149 idarecilerin cezalandırılması üzerine § 243, hükümet feshedilince § 220 ya da dış istilâ ile hükümet ortadan kalkınca cemiyete döner.

Locke'a kadar emanet fikrinin sorumluluğu ihtiva ettiğini fakat, Locke'taki gibi şarta da bağlı olsa, ihtilâl hakkını ihtiva etmediğini görüyoruz.

Sonuç :

Özetle şunu diyebiliriz ki, insanlar eşit doğar, tabii hukuk açısından eşit haklara sahiptir. Tabii hukuk tabii yaşama halini düzenlemekte ve ona siyasi bir toplum veçhesi dahi vermektedir. Bu yaşama hali pre-politik sayılsa dahi pre-sosyal değildir. Ferdin en önemli hakkı çalışmanın yarattığı ve değerini biçtiği mülkiyet hakkıdır. İnsanlar mülkiyeti korumak ve adaleti temin için birbirleriyle anlaşır ve siyasî cemiyeti meydana getirirler. Adalet ancak hukuktan doğar, bu bakımdan cemiyette üst kudret yasama olmalıdır. (§ 157 - 158 de bu parlamentonun bir reforma tâbi tutulması gerektiğine işaret eder.) Fakat nihai kudret toplumdadır. (Barker buna nihai değil Tabii Hukukun nihai olması dolayısıyla «penultimate» denmesini uygun bulmaktadır) (1).

Nasıl ki ilk tabii kanun toplumun korunması ise ilk pozitif kanun da yasama organının kurulmasıdır (2). Andlaşmada yasama, kudret bakımından sınırlıdır. Hukukla sınırlı, genellikle tek kişiden meydana gelen bir de yürütme vardır. Aynı anlaşma içinde inançlı bir muamele ile hükümete tevdi edilen emanete aykırı hareket edildiğinde fertlerin başkaldırma hakkı doğar (3).

Locke'da dört siyasi fikrin, mülkiyet, hukuk, kuvvetler ayrılığı (4) ve hükümet iktidarının sınırlanmasının önemli olduğunu ve bunların toplamı sonucu hürriyetin (mülkiyet sahibinin (5) hürri-

(1) Barker, Sir. E. — a.g.e. s. 34.

(2) Thilly, F. — a.g.e. s. 351.

(3) Parkinson, C. N. — a.g.e. s. 116.

(4) Kuvvetler dengesi problemi üzerinde durulmadığından bunun tam kuvvetler ayırımı sayılamıyacağını görüyoruz. Bu sebeple meselâ Akın, İ. kuvvetler bölünümü kavramını kullanmıştır.

(5) Mamafih mülkiyet teriminin geniş mânâda kullanıldığı haller de gözönünde bulundurulursa iddia edildiği gibi bununla sadece mülkiyet sahiplerinin kastedildiği söylenemez.

yeti) temin edildiğini görüyoruz (6).

Locke'un siyasi teorisi hakkında şunlar söylenmektedir. Teori-
de siyasi psikoloji fikri yoktur, fertlerin rasyonel seçimlerine fazla
önem verilmektedir. Locke toplum dayanışmasından, ırk ve milli-
yet bağlarının kuvvetinden habersiz gibi görünmektedir. Amaçlar
dardır (7), mülkiyeti olmayan sınıfları düşünmemiştir diye tenkit
edilmekte (8), muvafakate dayanan hükümet teorisinin önemi ve
bunun temsili hükümet ve parlamantarismi desteklediği, devletin
topluma sorumluluğunun bir müessese olarak yerleştirildiği, kamu
yararı fikri ile utilitarian'leri hazırlayıcı olduğu da müsbet yanları
olarak ortaya konmaktadır (9). Kuvvetler ayırımı görüşüne de kuv-
vet kazandırmış (10) ve bu görüşle çoğunluk kararları demokrasi-
nin temeli olmuştur (11). Fakat burada azınlığın durumu ve ço-
ğunluğun tiranı problemleri üzerinde durmamıştır (12) Siyasi libe-
ralizm ve intellektüel individualizm taraftarıdır (13)

Devletin gayesinin mülkiyetin korunması olması sonucu mu-
vafakatsiz mülkiyetin fertten alınamaması A.B.D., İngiltere, Hol-
landa, İsviçre ve İskandinav memleketlerinde önleyici sonuçlar
vermiş ve yasaklandığı yerlerde ise hükümet darbeleri, kanlı ihti-
lâller olmuştur. Bağımsızlık bildirisi Locke'dur, Amerikan siyasi
sisteminde başlıca fikirler Locke'a dayanır. Thomas Jefferson, Loc-
ke'un başkaldırma teorisini yeniden ifade etmiştir (14). İngiltere
Locke'a dayanarak Amerikan ihtilâlini, koloniler ve Hindistan'ın
bağımsızlıklarını tanımıştır.

Genel olarak Locke'un tesirlerine bir göz atarsak şunu görü-
rüz (15):

Bilgi teorisi, Berkeley, Hume ve Kant'a; Empirik psikolojisi
Browne, Hartley, Condillac, ve Helvetius'a; etik felsefesi Shaftes-
bury, Hucheson, Ferguson, Hume ve Smith'e; eğitim teorisi Rous-
seau'ya; siyasi fikirleri Voltaire, Montesquieu, ve Rousseau'ya, fay-

(6) Parkinson, C. N. — a.g.e. s. 117.

(7) Peardon, Th. P. — a.g.e. s. 22.

(8) Gough, J. W. intr..... s. 33, 34.

(9) İbid. s. 35.

(10) Ebenstein, W. a.g.e. s. 111.

(11) Sabine, G. a.g.e. s. 540.

(12) Peardon, Th. P. a.g.e. s. 15-16 ve Sabine, G. a.g.e. s: 533:

(13) Ebenstein, W. a.g.e. s. 392.

(14) İbid. s. 369.

(15) Tesirleri hakkında Bk. Thilly, F. a.g.e. s. 352-357.

dalı ve iyinin ayniyeti bakımından Bentham'a; mülkiyet teorisi kapitalizm savunucularınca olduğu kadar pre-marksist sosyalistlerce kapitalizme karşı kullanılarak bu her iki zümreye tesir etmiştir.

Locke'u fazla tenkit etmek yersizdir, zira mücerret bir siyasi deneme yazmamaktadır. Üzerinde tartışılan 17. asır İngiliz Constitutional durumu ve 1688 ihtilâlidir (16). Bu bakımdan bu fikirleri 19 ve 20. asrın tecrübeleri ışığında değerlendirmek tarihi bir inceleme olmaz. Locke hükümeti ilâhî haklara dayandıranlar ile halk hükümranlığını tam olarak kabul edip hükümeti mukavele mahsülü olarak görenler arasında ikinciye doğru kaymış bir durumdadır. Fakat onca hükümet böyle sun'î olarak yaratılmamıştır. Tabii halin zorlukları için tabii bir çaredir ve fert tabiaten sosyaldır. § 77. Kendisi Milton gibi bir radikal de değildir. Hükümet emaneti iyi idare ettiği (tabii hukuka göre) sürece ona itaatsizlik edilemez ve değiştirilemez. Pierre Jurieu ile yakın olan fikirlerinde Hooker'e geniş yer vermesi Tory'leri de etkileyebilmek içindir (17).

Locke'un teklif ettiği hükümet parlamenter sınırlı monarşidir ve meşrutidir. Mümkün olan, hakikat ve tatbikatta işleyecek (mutlaktan ziyade) bir sistem, siyasi felsefesinin amacıdır (mükemmel den ziyade). Bu da 1688 ihtilâlinin gayesi idi. Mantık ve garanti açısından yetersiz de olsa sistem İngiliz meşrutî hayatına mükemmel olarak yerleştirilmiştir (18).

(16) Daha evvel de P. Laslett tarafından ortaya konduğunu belirttiğimiz, Locke'un ihtilâlden çok evvel bu fikirlerini şekillendirdiği G.R. Driver tarafından, (Social and Political Ideas of Some English Thinkers of the Augustan Age. 1928 adlı makalesinde) ileri sürülmüştür. Bu doğrudur fakat denemenin yazılması ve 1690 da yayınlanması son olaylarla ilgilidir. Locke ihtilâlde fikirlerinin ispatlandığını görmüştür.

(17) Gough, J. W. Locke's..... s. 44.

(18) Dunning, W. A. a.g.e. s. 367, 368.